

UOT 372.881.111.1

Tahirə Oruc qızı Xasməmmədova

Azərbaycan Təhsil İnstitutunun fəlsəfə doktoru proqramı üzrə dissertantı

<https://orcid.org/0000-0003-0706-7518>

E-mail: tahirexasmamedova66@gmail.com

[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(4\).161-164](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(4).161-164)

İNGİLİS DİLİNDƏ KOMMUNİKATİV OXUNUN ƏLDƏ OLUNMASI YOLLARI

Tahira Oruj Khasmammadova

doctorial student in the program of doctor of philosophy

at the Institute of Education of the Republik of Azerbaijan

WAYS TO ACHIEVE COMMUNICATIVE READING IN ENGLISH

Тахира Орудж гызы Хасмамедова

диссертант по программе доктора философии

Азербайджанского Института Образования

СПОСОБЫ ДОСТИЖЕНИЯ КОММУНИКАТИВНОГО ЧТЕНИЯ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Xülasə. Məqalə ümumtəhsil məktəblərində ingilis dilinin tədrisində kommunikativ oxunun qazanılması yollarından bəhs edir. İngilis dilində kommunikativ oxu oxunun mətn, müəllif və oxucularla qarşılıqlı əlaqəsinə yönəlmiş fəal, sosial fəaliyyətdir. Kommunikativ oxu ingilis dilinin ünsiyyətdə qazanılmasına xidmət edən bir yanaşmadır. Müasir tədris prosesinin təşkilində ingilis dilinin kommunikativ oxunun prinsipləri və strategiyalarını bilmədən bu yanaşmanın tətbiqi uğur qazana bilmir. Məlumdur ki, ingilis dilində ənənəvi oxu linqvistik qaydalar üzrə leksik prinsiplərin, fonemik bacarıqların və lüğətin istifadəsinə əsaslanmışdır. Bu yanaşma şagirdlərdə ünsiyyəti çox zəif formalaşdırır. Bu baxımdan məqalə ümumi təhsil məktəblərində ingilis dilinin müasir tədrisində kommunikativ oxunun təşkili yollarını təqdim edir. Məqalə həm müəllim və həmçinin şagirdlərə oxunun müasir metodika ilə öyrənilməsində hərtərəfli faydalı bir mənbə olmaqla, ingilis dilinin praktiki yolla qazanılmasına fayda verəcəkdir.

Açar sözlər: *kommunikativ oxu, yeni yanaşma, prinsiplər, strategiyalar*

Abstract. The article discusses ways to acquire communicative reading in English language teaching in secondary schools. Communicative reading in English is an active, social process aimed at the interaction among the reader, the text, and other readers. Communicative reading is an approach that serves the acquisition of the English language in communication. The application of this approach cannot be successful without knowing the principles and strategies of communicative reading of the English language in the organization of the modern educational process. It is known that traditional reading in English is based on the use of lexical principles, phonemic skills, and vocabulary according to linguistic rules. This approach forms communication very poorly in students. In this regard, the article presents ways to organize communicative reading in modern teaching of the English language in secondary schools. The article will be a comprehensive, useful source for both teachers and students in learning to read with modern methods, and will benefit them in acquiring English in a practical way.

Keywords: *communicative reading, new approach, principles, strategies*

Аннотация. В статье рассматриваются способы освоения коммуникативного чтения в преподавании английского языка в средних школах. Коммуникативное чтение на английском языке – это активная, социальная деятельность, направленная на взаимодействие читателя с текстом, автором и другими читателями. Коммуникативное чтение – это подход, служащий усвоению английского языка в контексте общения. Применение этого подхода не может быть успешным без знания принципов и стратегий коммуникативного чтения английского языка в организации современного

образовательного процесса. Известно, что традиционное чтение на английском языке основано на использовании лексических принципов, фонемных навыков и лексики по языковым правилам. Такой подход формирует коммуникативные навыки у учащихся крайне слабо. В связи с этим в статье представлены способы организации коммуникативного чтения в современном преподавании английского языка в средних школах. Статья станет всесторонним полезным источником как для учителей, так и для учащихся при изучении чтения современными методами и поможет им в практическом освоении английского языка.

Ключевые слова: коммуникативное чтение, новый подход, принципы, стратегии

Giriş. İngilis dilində oxu bacarıqları dilin qazanılmasında mərkəzdə yer alan mühüm dil bacarığıdır. Oxu bacarığı danışmaq, yazı və dinləmə ilə yanaşı, dörd əsas dil bacarıqlarından biridir. Oxunun əsas məqsədi məzmunu ətraflı şəkildə anlamaq və ya onlardan məna çıxarmaqdır. Oxumaq eyni zamanda, yazılı mətnlər üzrə hərflər və simvolların mənasını anlamaq və mətn haqqında öz fikrini bildirməkdir. Anlayaraq oxumaq üçün inkişaf edən oxucular əvvəlcə oxu bacarığını mənimsəməli və sonradan oxunu diskursiv mühitdə tətbiq etməlidir. Bu baxımdan ingilis dilində oxunun kommunikativ yanaşmada tədrisi dilin hərtərəfli istifadəsini təmin etmiş olur.

Bütün bunlara baxmayaraq, ingilis dilinin tədrisində oxuyub-anlama bacarıqlarının formalaşması ənənəvi yollarla əldə olunur. Şagirdləri xarici dildə oxunu yalnız kitablardan, mətnlərdən və ya qəzet materiallarından əldə edir, uzun hekayələri tez bir zamanda oxumağa həvəsli olmur, qısa şəkildə anlamağa üstünlük verirlər. Bu hal onlarda ünsiyyəti zəif inkişaf etdirir və oxunun kommunikativ üsulla inkişaf etdirilməsi üzrə müəyyən metodlardan az məlumatlıdırlar. Bu məqsədlə tədqiqat məqaləsinin məqsədi ingilis dilində kommunikativ oxunun metodik baxımdan təşkili və tədrisi üzrə effektiv yanaşmaların tətbiqini təqdim etməkdir. Burada müxtəlif texnikaların istifadəsində ingilis dilinin kommunikativ yanaşmada qazanılması həm müəllim və həmçinin şagirdlərin də səmərəli ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirəcəkdir. Məqalənin digər məqsədi kommunikativ oxunun faydalarından bəhs etməkdir.

1.2. İngilis dilində kommunikativ oxunun tədrisi. Son bir neçə onillikdə ingilis dili tədrisinə kommunikativ yanaşma pedaqogikada dominantlıq təşkil etmişdir. Bu yanaşma pragmatik olmaqla ünsiyyəti dilin özündən daha çox öyrənmənin məqsədi edir.

İngilis dili tədrisində kommunikativ yanaşmanın daha çox istifadəsi müxtəlif təriflərə səbəb olmuşdur. J.F. Lee və B. Van Paten

(1995) öz araşdırmasında qeyd edir ki, kommunikativ bacarıqların öyrədilməsi, qarşılıqlı əlaqəyə yönəlmiş dilin tədris üsuludur [5, s. 856]. Qarşılıqlı əlaqəyə əsaslanan öyrənmənin əsas məqsədi öyrənmənin çox interaktivlik şəraitində olmasına kömək etməkdir. İngilis dilinin tədrisində kommunikativ oxu, sadəcə sözləri dəşifrə etmək və ya cümlələri tərcümə etmək əvəzinə, mənalı, interaktiv bir fəaliyyət kimi qəbul edən oxu yanaşmasıdır. J. Riçardz (2005) sübut edir ki, şagirdlər məlumat, ideya, fikir və ya sadəcə zövq almaq üçün oxuyurlar. Mesajların oxunmasında hər sözün tərcümə edilməsi və ya mənasının araşdırılması onları dilin istifadəsinə sövq edir. Burada əsas məqsəd, öyrənlərə mətnlərdən məlumatları real həyatda ünsiyyətdə anlamağa, şərh etməyə və istifadə etməyə kömək etməkdir [6, s. 24]. Müəllif oxunun kommunikativ şəkildə qazanılmasını öz mülahizələrində dəyərləndirir və bu bacarığı şagirdin akademik səyahətinin vacib bir hissəsi adlandırır. Məlum olur ki, oxuyub-anlamanın öyrədilməsi şagirdlərin akademik mətnləri hərtərəfli başa düşmək qabiliyyətinə təsir göstərir. Məqsəd şagirdlərə bəzi vacib ideyaları seçməyə, artıq bildiklərini istifadə etməyə, onları maraqlandıran məlumatlara diqqət yetirməyə və sonra hələ də nəyisə başa düşmədiklərini göstərəcək bir sual verməyə imkan verməkdir. Mətni oxumaq və anlamaq şagirdin hər bir fənn üzrə uğur qazanmasına səbəb olur. İngilis dilində oxunun ünsiyyətdə əldə olunması danışanla dinləyici arasında müəyyən bir qarşılıqlı əlaqə formasını nəzərdə tutur. Beləliklə, oxumaq ünsiyyətçi olmayan bir fəaliyyət kimi təlimdə tətbiq edilir.

Z. Dörneyi və N. Spada (2007) qeyd edir ki, kommunikativ oxunun tədrisində şagirdlər arasında səmərəli ünsiyyət yaranır. Sadəcə dildə desək, müəllim ilə şagirdlər arasında yazılı mətni sorğu-sual etməklə sözügedən dili öyrənməsinə imkan verən mexanizmlər mövcuddur [1; 7]. Bundan əlavə, kommunikativ dil tədrisi sinif

mühitindən kənarda da müəllim və şagirdlər arasında qarşılıqlı əlaqə yaradır.

1.3. Kommunikativ oxunun prinsipləri.

Oxu bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün müxtəlif real situasiyaları təsvir edən metod və strategiyalar vasitəsilə qazanılır. F.M. Hüseynova oxunun qiymətləndirilməsi üzrə yazdığı məqalədə qeyd edir ki, kommunikativ oxuda əsasən orijinal materiallardan istifadə olunması şagirdləri real ünsiyyətə daha tez cəlb edir [2, s.64]. Bu baxımdan kommunikativ oxunun tətbiqində bir sıra prinsiplərin həyata keçirilməsi tələb olunur. Prinsiplərə uyğun olaraq kommunikativ oxunun

- *bir məqsədi olmalı,*
- *mətnlər maraqlı və öyrənənlər üçün uyğun olmalı,*
- *fəaliyyətlər real ünsiyyətə adaptasiya edilməli,*
- *baş verən səhvlər öyrənmənin bir hissəsinə çevrilməli*
- *sonda oxu səlisliyi və anlamı inkişaf etdirməlidir.*

Məqsədli oxu: İngilis dilində oxu, sadəcə bir dilin istifadəsi deyil, bir məqsədi olan bir fəaliyyətdir. Bu fəaliyyət zamanı şagirdlər məlumat əldə etmək, problemləri həll etmək və əylənmək üçün istifadə edirlər.

Orijinal mətnlər və materiallardan istifadə etmək: Bu prinsipin tətbiqində sadələşdirilmiş dərsliklər əvəzinə, şagirdlər ingilis dilini daha çox onlayn mətnlərdən, e-poçtlardan, reklamlardan, müxtəlif veb-saytlardan və qısa yazılmış hekayələrdən öyrənirlər.

İnteraktiv və sosial proses yaratmaq: Kommunikativ oxu müəllim və şagird və eləcə də oxucu ilə mətn arasında qarşılıqlı əlaqə yaradır. Oxu üzrə dialoq təşkil edilir, məzmunu müzakirə etmək, debat keçirmək və ya həmyaşıdların qarşılıqlı təsiri vasitəsilə sorğular həyata keçirilir.

Kontekstuallaşdırılmış məna əldə etmək: Məlumdur ki, kommunikativ oxu lüğət və qrammatikanın təcrid olunması şəraitində praktik fəaliyyətdə oxu mətnlərinin kontekstdə öyrənilməsidir. Kontekstual dil bu baxımdan oxu mətnlərindən əldə edilmiş biliklər sayəsində kommunikativ şəkildə qazanılır.

Dil bacarıqlarının integrasiyasına əməl etmək: Təlim prosesindən aydın olur ki, ingiliscə mətnlər oxumaq şagirdlərə dilin real həyatda necə istifadə olunduğunu görməyə kömək etmək

üçün danışıq, dinləmə və yazı kimi digər bacarıqlarla integrasiya olunur.

Oxu strategiyaları əsasında həyata keçirilir. Oxu strategiyaları kommunikativ oxunun uğurla və sistemli şəkildə qazanılmasına xidmət edir. Oxuculara mənanın qurulmasında proqnozlaşdırma, ümumiləşdirmə, nəticə çıxarma və vizuallaşdırma kimi strategiyalardan fəal şəkildə istifadə etmək öyrədilir.

Orijinal qiymətləndirmə: Kommunikativ oxuda qrammatik səhvlərin müəyyən edilməsi deyil, həm də öyrənənin mətni anlamaq, istifadə etmək və ya ona cavab vermək qabiliyyəti əldə olunur. Bu məqsədlə, hekayəni yenidən danışmaq, təlimatlardan tapşırığı yerinə yetirmək bacarıqlarının ölçən istiqamətverici qiymətləndirmə həyata keçirilir.

J. Riçardz öz mülahizələrində təsdiq edir ki, *“Kommunikativ oxu strategiyaları, oxumağı mənimsənilməli olan bir sıra bacarıqlar deyil, integrasiya olunmuş bir dil prosesi kimi qəbul edən bir təlimat texnikasıdır. Strategiyalar yazılı dildən məna qurma proseslərinin integrasiyasını asanlaşdırır”* [6, s. 21].

T.O. Xasməmmədova (2017) və H. Küçükoğlu (2013) səmərəli oxu strategiyalarını öz məqalələrində şərh edərək vurğulayırlar ki, kommunikativ oxu, dərstdə mətnlə işləmək, məlumat əldə etmək və onun şifahi və yazılı şəkildə şərh edilməsi, təhlili və müzakirəsinə yönəlmiş prosesdir [3; 4].

Dərstdə kommunikativ oxu üç mərhələyə bölünə bilər: oxudan əvvəl, oxu zamanı və oxudan sonra təşkil edilməklə həyata keçirilir. Bundan əlavə, səmərəli ünsiyyət üçün hər bir mərhələnin öz çalışmaları və fəaliyyətləri vardır. Belə bir mərhələ oxu dərsləri üçün olduqca tipikdir və dərsin daha strukturlaşdırılmasına kömək edir. Hər mərhələdə oxu strategiyalarını təqdim edən praktiki fəaliyyətlər vardır. Kommunikativ oxu zamanı şagirdlər bir-biriləri ilə qarşılıqlı əlaqə qurur, oxu mətnlərinin müzakirə edir, proqnozlaşdırır, suallar verir və fikirlərini bölüşürlər.

Oxudan əvvəlki fəaliyyətlərə oxu mətninin məzmunu haqqında ilkin təəssürat yaratmaq, şəkil və illüstrasiyalar haqqında müzakirələr aparmaq, sual-cavablar təşkil etmək, vizual vasitələrdən, əvvəlki biliklərdən və açar lüğətdən istifadə etmək daxildir. Şagirdlər mövzu haqqında proqnozlarını söyləyir və mövzunun real hə-

yatla əlaqəsini, yəni integrativ xüsusiyyətlərini izah edirlər. Bu mərhələdə şagirdləri audio mətnlərin dinləməsinə və ya qısametrajlı video filmlərin nümayişinə cəlb etmək lazımdır ki, müzakirənin əsas mövzusunı anlasınlar.

Oxu zamanı keçirilən fəaliyyətlər bir qədər uzun vaxt ərzində həyata keçirilir.

Bu mərhələdə şagirdlərdən mətnə əsas ideyanı tapmaq, yeni informasiyanı qeyd etmək, hissə-hissə oxuyaraq paraqraflara başlıqlar vermək, mətnin bütöv hissələrini adlandırmaq, mətni cədvəl və ya sxemlərdə şərh etmək, anlama suallarını cavablandırmaq, mətni qısaca öz sözləri ilə şərh etmək tələb olunur və nəticədə oxunu kommunikativ fəaliyyətlərdə tətbiq etmək bacarıqları qazanırlar.

Oxudan sonrakı fəaliyyət yaradıcı mərhələ adlanır. Bu mərhələdə şagirdləri kommunikativ dialoqlara, rollu oyunlara, qısa müzakirələrə cəlb etmək lazımdır. Bu mərhələ bir çox hallarda danışq və yazı arasında integrasiya şəklində həyata keçirilir. Şagirdlər bu mərhələdə oxu mətnlərinin yazılı şərhinə, real dünyanın mənasını anlamaq üçün reflektiv esse fəaliyyətinə, müzakirə, debatlarla cəlb etmək çox maraqlı olur. Bu strategiya bir sıra faydalı texnikalarla tətbiq olunur.

Beləliklə, ümumi təhsil məktəblərində ingilis dilinin tədrisində kommunikativ oxunun tədrisi uyğun prinsiplər və strategiyalar əsasında həyata keçərsə, həm təlimdə, həmçinin təlimdən

kənarda şagirdlər arasında bu dildə səmərəli ünsiyyət yaradıla bilər.

Problemə aktuallığı. İngilis dilində kommunikativ oxunun aktuallığı onunla izah olunur ki, bu yanaşma şagirdlərə məna çatdırmaq üçün ingilis dilindən istifadə edən aktiv oxucular olmağa kömək edir. İngilis dilində kommunikativ oxu, yalnız lüğət və ya qrammatika qaydalarını əzbərləməklə kifayətlənməyərək, məlumatları anlamağa, şərh etməyə və real həyatda ünsiyyət üçün istifadə etməyə yönəlmiş oxu fəaliyyətləridir. Bunun əvəzinə, onlar mətnlərlə məşğul olur, fikirlərini bölüşür və real həyat vəziyyətləri üçün praktik dil bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Problemə elmi yeniliyi. Kommunikativ oxu tez-tez tədqiqat işinə, tədris metoduna və ya oxu nəzəriyyəsinə yeni bir elmi yanaşma kimi qəbul edilir, sadəcə deşifrə etmə bacarığı deyil, kommunikativ fəaliyyət kimi başa düşülür. Tətbiqi dilçilikdə kommunikativ oxu nəzəriyyəsi oxumağın real ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirməli olduğu qənaətinə əsaslanır. Burada mənanı anlamaq, konteksti şərh etmək, tənqidi cavab vermək və mətnlərdə sosial və mədəni cəhətdən iştirak etmək tələb olunur.

Problemə praktik əhəmiyyəti. İngilis dilində kommunikativ oxunun praktik dəyəri ondan ibarətdir ki, o, yalnız dili anlamağa və real ünsiyyət üçün istifadə etməyə deyil, həm də yalnız tərcüməyə və ya qrammatika qaydalarını əzbərləməyə yönəlib. Bu yanaşma real həyatda dil istifadəsini yaxşılaşdırır, özünə inam və səlis danışq yaradır, tənqidi düşüncəni inkişaf etdirir, motivasiyanı artırır, oxumağı digər dil bacarıqları ilə birləşdirir. Bu, öyrənmələrə gündəlik, akademik və peşəkar vəziyyətlərdə effektiv ünsiyyət qurmaq bacarığı qazanmağa kömək edir.

Ədəbiyyat

1. Dörnyei, Z. (2009). The 2010s Communicative language teaching in the 21st century: The 'principled communicative approach'. Perspectives, 36(2), 33-43.
2. Huseynova F.M. Assessment of students' Reading Comprehension skills in teaching English // Web of Science -London-Cambridge Intechopen; –№ (1) 2023. –pp. 61-77/
3. Xasməmmədova T.O. İngilis dilində səmərəli oxu strategiyaları vasitəsilə oxu bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi. Bakı, ARTİ-Elmi Əsərlər jurnalı, cild 84. № 6. Bakı s. 2017 - 24-28.
4. Küçükoğlu, H. Improving Reading Skills Through Effective Reading Strategies, in: Procedia – Social and Behavioral Sciences, 70 (2013) –pp. 709–714. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.01.113>.
5. Lee, J. F., & VanPatten, B. (1995). Making Communicative Language Teaching Happen. Volume 1: Directions for Language Learning and Teaching. McGraw-Hill, Inc., 860 Taylor Station Rd., Blacklick, OH 43004-0545; toll-free: 800-722-4726.
6. Richards, J. C. (2005). Communicative language teaching today (pp. 22-26). Singapore: SEAMEO Regional Language Centre.
7. Spada, N. (2007). Communicative language teaching. In International handbook of English language teaching (pp. 271-288). Springer, Boston, MA

Redaksiyaya daxil olub: 13.05.2026